

حقوق نمایندگی تجاری

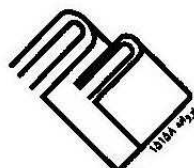
دلالتی، حق العمل کاری، متصدی حمل و نقل،
قائم مقامی، عاملی و سایر نمایندگان تجاری

نویسنده: www.ketab.ir

سید محمود موسوی

کامل حمید

چاپ نخست - بهار ۱۳۹۹

انتشارات کتابکده آرشیدا

سرشناسه	موسوی، سیدمحمود، ۱۳۴۹
عنوان قراردادی	ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	حقوق نمایندگی تجاری: دلای، حق العمل کاری، متصدی حمل و نقل، قائم مقامی، عاملی و سایر نمایندگان تجاری / نویسندگان سیدمحمود موسوی، کامل حمید.
شخصات نشر	اهواز: کتابکده آرشیدا، ۱۳۹۹.
شخصات ظاهری	۵۲۵ ص.
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۹۶۸۵۵۵-۶
وضعیت فهرست نویسی	فیفا
موضوع	نمایندگی (حقوق) - ایران
موضوع	Agency (Law) - Iran
موضوع	نمایندگی های بازرگانی - قوانین و مقررات - ایران
موضوع	Commercial agents - Law and legislation - Iran
موضوع	نمایندگی های بازرگانی
موضوع	Commercial agents
شناسه افزوده	۱۳۶۳
ده بندی کنگره	KJ (H) ۶۱
ده بندی دیویی	۵۰۲۹/۳۴۶
شماره کتابشناسی ملی	۶۱۶۹۳۳۶

انتشارات کتابکده آرشیدا

حقوق نمایندگی تجاری

نویسندگان: سید محمود موسوی، کامل حمید

ناشر: کتابکده آرشیدا

نوبت چاپ: اول ۹۹

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۷۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۶۸۵۵۵-۶

مرکز نشر و پخش: اهواز-امانیه- خیابان سقراط غربی- کوچه خاکسار- پلاک ۱۲۰

تلفن تماس: ۰۶۱-۳۳۸۳۸۲۸۳ - ۰۹۱۶۳۰۴۹۴۶۸

نشانی اینترنتی: www.ketabr.ir پست الکترونیکی: ketabkadehr.pub@gmail.com

حق چاپ برای نویسندگان محفوظ است.

فهرست مطالب

عنوان..... صفحه

آغاز سخن ۱۹

طرح بحث ۲۲

فصل اول: کلیات و مبانی حقوقی نمایندگی و اعمال تجاری

بحث اول: تعریف، عناصر و انواع نمایندگی ۳۷

گفتار اول: تعریف نمایندگی ۳۷

بند اول: تعریف لغوی نمایندگی ۳۷

بند دوم: تعریف اصطلاحی نمایندگی ۳۷

گفتار دوم: عناصر نمایندگی ۴۵

بند اول: وجود اصیل (رکن دوم نمایندگی) ۴۶

بند دوم: وجود نماینده (متوب یا نائب) ۴۸

بند سوم: اهلیت نماینده (داشتن صلاحیت نمایندگی) ۴۸

بند چهارم: قصد نمایندگی (ترازی اراده‌ها) ۴۸

بند پنجم: موضوع نمایندگی (دلیل قرارداد) ۵۱

گفتار سوم: اوصاف نمایندگی ۵۶

بند اول: متضمن نیابت بودن نمایندگی ۵۷

بند دوم: اذنی بودن نمایندگی ۵۷

بند سوم: جایز بودن قرارداد نمایندگی ۵۸

گفتار چهارم: انواع نمایندگی ۵۸

بند اول: انواع نمایندگی به اعتبار منبع اختیار ناشی از نمایندگی ۵۹

الف: نمایندگی قراردادی ۶۰

- ب: نمایندگی قانونی ۶۲
- پ: نمایندگی قضایی ۶۷
- بند دوم: انواع نمایندگی به اعتبار میان اطراف نمایندگی ۶۹
- الف: نمایندگی مستقیم ۷۰
- ب: نمایندگی غیرمستقیم ۷۱
- بند سوم: انواع نمایندگی به اعتبار شمول نمایندگی ۷۲
- الف: نمایندگی عام و خاص ۷۲
- ب: نمایندگی مطلق و مقید ۷۴
- بند چهارم: نمایندگی به ابرار زمان نمایندگی ۷۵
- الف: نمایندگی قبلی ۷۵
- ب: نمایندگی بعدی ۷۶
- بند پنجم: انواع نمایندگی بر اساس توصیف محل موضوع نمایندگی ۷۶
- الف: نمایندگی مدنی ۷۷
- ب: نمایندگی تجاری ۷۹
- گفتار پنجم: آثار نمایندگی ۸۳
- بند اول: در رابطه نماینده و اصیل ۸۴
- الف: تعهدات و مسئولیت‌های نماینده تجاری در برابر اصیل ۸۶
- ۱- تعهدات نماینده تجاری در برابر اصیل ۸۶
- ۱-۱- انجام مورد (موضوع) نمایندگی ۸۷
- ۱-۲- رعایت مصلحت (غبطه) اصیل ۹۰
- ۱-۳- ارائه صورتحساب زمان تصدی (نمایندگی) ۹۱
- ۱-۴- وفاداری و صداقت در برابر اصیل ۹۳
- ۱-۵- اطاعت از دستورات اصیل و اجرای بموقع آنها ۹۳
- ۱-۶- حفظ اسرار تجاری اصیل و دادن اطلاعات در صورت نیاز ۹۴

- ۷-۱- عدم تفویض اختیارات قراردادی به غیر ۹۴
- ۸-۱- عدم رقابت با اصیل ۹۵
- ۹-۱- آگاه نمودن اصیل از نمایندگی برای اشخاص دیگر ۹۵
- ۲- مسئولیت‌های نماینده در برابر اصیل ۹۵
- ب: تعهدات و مسئولیت‌های اصیل در برابر نماینده تجاری ۹۸
- ۱- پرداخت اجرت ۹۸
- ۲- پرداخت هزینه‌ها ۹۸
- ۳- جبران خسارت ۱۰۰
- بند دوم: در رابطه با نماینده و طرف قرارداد ۱۰۱
- الف: تعهدات و مسئولیت‌های نماینده تجاری ۱۰۲
- ب: تعهدات و مسئولیت‌های طرف قرارداد ۱۰۳
- بند سوم: در رابطه با اصیل و طرف قرارداد ۱۰۴
- الف: تعهدات و مسئولیت‌های اصیل در برابر طرف قرارداد ۱۰۴
- ب: تعهدات و مسئولیت‌های طرف قرارداد در برابر اصیل ۱۰۷
- مبحث دوم: مصادیق نمایندگی‌های تجاری ۱۰۸
- گفتار اول: قائم مقام تجاری ۱۱۲
- بند اول: تعریف قائم مقام ۱۱۴
- الف: قائم مقام در لغت ۱۱۴
- ب: قائم مقام در اصطلاح ۱۱۴
- پ: قائم مقام در امور تجاری ۱۱۴
- بند دوم: تفاوت قائم مقامی با عقد وکالت ۱۱۶
- بند سوم: اعلام انتصاب قائم مقام تجاری ۱۲۱
- بند چهارم: محدوده فعالیت قائم مقام تجاری ۱۲۲
- بند پنجم: موارد عزل قائم مقام تجاری ۱۲۲

- الف: فوت و حجر قائم مقام تجاری ۱۲۲
- ب: انحلال شرکت تجاری ۱۲۳
- پ: استعفای قائم مقام ۱۲۳
- گفتار دوم: عاملی (عاملیت تجاری) ۱۲۳
- بند اول: معنا و مفهوم عاملیت ۱۲۴
- بند دوم: وجوه تمایز عاملی با دیگر نمایندگی‌های تجاری ۱۲۹
- الف: حق العمل کاری و عاملیت ۱۲۹
- ب: دلالتی و ملیت ۱۳۰
- پ: عاملیت و سایر سیستمات مشابه ۱۳۱
- بند سوم: ماهیت حقوقی و ویژگی‌های حرفه‌ای عاملیت تجاری ۱۳۴
- الف: وکیل بودن عامل ۱۳۹
- ب: مستقل و دائمی بودن حرفه عاملیت ۱۴۳
- پ: تاجر بودن عامل ۱۴۵
- گفتار سوم: حق العمل کاری ۱۴۸
- بند اول: تعریف حق العمل کاری ۱۴۸
- الف: تعریف حق العمل کاری در قانون تجارت ۱۴۸
- ب: تعریف حق العمل کاری در مقررات گمرکی ۱۵۲
- بند دوم: عناصر تشکیل دهنده قرارداد حق العمل کاری ۱۵۲
- الف: طرفین معامله ۱۵۳
- ب: وجود موضوع حقوقی ۱۵۵
- پ: وجود حق العمل ۱۵۵
- بند سوم: شرایط عمومی حق العمل کاری ۱۵۶
- بند چهارم: مصادیق حق العمل کاری ۱۵۷
- بند پنجم: ضوابط حاکم بر حق العمل کاری ۱۵۹

الف: حق العمل کاری و مقررات حاکم بر آن در حقوق تجارت	۱۵۹
ب: شرایط اخذ پروانه حق العمل کاری	۱۶۰
پ: دسته بندی حق العمل کاری	۱۶۲
ت: مدت اعتبار و تمدید کارت حق العمل کاری	۱۶۲
ث: شرایط لازم جهت فعالیت حق العمل کاری	۱۶۴
ج: تخلفات حق العمل کاران و مجازات آنها	۱۶۶
چ: شناخت وضع کنونی حق العمل کاران	۱۶۷
ح: ضابطه حاکم بر انتخاب حق العمل کاران	۱۶۷
بند ششم: تمیز حق العمل کاری با سایر مشاغل تجاری	۱۶۸
الف: دلالتی و حق العمل کاری	۱۶۸
ب: عاملیت و حق العمل کاری	۱۶۹
پ: قائم مقام تجاری و حق العمل کاری	۱۷۰
گفتار چهارم: دلالتی	۱۷۰
بند اول: تعریف و ماهیت دلالتی	۱۷۲
الف: تعریف دلالتی	۱۷۲
ب: ماهیت دلالتی	۱۷۴
بند دوم: نقش دلال در امور تجاری	۱۷۴
بند سوم: اقسام دلالتی	۱۷۵
الف: دلالتی در معاملات ملکی	۱۷۶
ب: دلالتی در معاملات تجاری	۱۷۶
پ: دلالتی برای خواو بار و سایر امور شهری	۱۷۸
بند چهارم: تفاوت دلالتی با وکیل	۱۷۹
گفتار پنجم: مدیران شرکت های تجاری	۱۸۰
گفتار ششم: سایر انواع نمایندگی های تجاری	۱۸۸

- بند اول: نمایندگان توزیع کالا ۱۸۸
- بند دوم: آژانس‌های مسافرتی ۱۹۰
- بند سوم: نمایندگان شرکت‌های بیمه ۱۹۱
- مبحث سوم: کلیات و مبانی حقوقی اعمال تجاری ۱۹۵
- گفتار اول: مفهوم و معیار عمل تجاری ۱۹۷
- بند اول: مفهوم عمل تجاری ۱۹۸
- بند دوم: معیارهای تجاری بودن عمل ۲۰۰
- الف: نظریه گردش ثروت ۲۰۰
- ب: نظریه سوداگر و جدجوی سود و منفعت ۲۰۳
- پ: نظریه حرفه تجارت ۲۰۴
- ت: نظریه تشکیلات یا سازماندهی (آنتروپریز) ۲۰۸
- ث: نظریه تلفیقی ۲۱۰
- بند سوم: فواید شناخت اعمال تجاری ۲۱۱
- گفتار دوم: تقسیم‌بندی کلی اعمال تجاری ۲۱۶

فصل دوم: شرایط انعقاد قراردادهای نمایندگی، حقوق و تکالیف آنان

- مبحث اول: حق العمل کار ۲۲۳
- گفتار قرارداد حق العمل کاری ۲۲۶
- بند اول: تحلیل قرارداد حق العمل کاری و اوصاف آن ۲۲۶
- الف: ساختار و تحلیل قرارداد حق العمل کاری ۲۲۸
- ب: اوصاف قرارداد حق العمل کاری ۲۳۸
- ۱- عقد بودن حق العمل کاری ۲۳۸
- ۲- معوض بودن قرارداد حق العمل کاری ۲۳۹

۳- مغاینه ای بودن قرارداد حق العمل کاری	۲۳۹
۴- عهدهی بودن قرارداد حق العمل کاری	۲۴۰
۵- لازم بودن قرارداد حق العمل کاری	۲۴۱
بند دوم: ماهیت حقوقی قرارداد حق العمل کاری	۲۴۴
الف: حق العمل کاری و عقد وکالت	۲۴۴
ب: حق العمل کاری و عقد اجاره اشخاص	۲۵۰
۱-۱- ره اشخاص بودن حق العمل کاری	۲۵۰
۲- آثار اجاره شخص بودن حق العمل کاری	۲۵۴
گفتار دوم: حقوق تعهدات حق العمل کار	۲۵۸
بند اول: حقوق تعهدات حق العمل کار در برابر آمر	۲۵۸
الف: حقوق حق العمل کار در برابر آمر	۲۵۸
۱- مطالبه حق العمل	۲۵۹
۲- مطالبه سایر مخارجی که حق العمل کار منظور نموده است	۲۶۲
۳- حق حبس حق العمل کار	۲۶۵
۴- حق فروش مال التجاره	۲۷۲
۵- حق معامله با خود	۲۷۵
ب: تعهدات حق العمل کار در برابر آمر	۲۷۸
۱- تعهد به رعایت مصلحت آمر	۲۷۸
۲- رعایت حدود قرارداد حق العمل کاری	۲۸۴
۳- مطلع نمودن آمر از اقدامات خود	۲۸۷
۴- ارائه حساب مدت تصدی به آمر	۲۸۹
بند دوم: حقوق و تعهدات حق العمل کاری در برابر طرف معامله	۲۹۱
الف: اختیار حق العمل کار مبنی بر طرح دعوا علیه طرف قرارداد	۲۹۴
ب: ایراد اشتباه طرف معامله در شخصیت طرف قرارداد	۲۹۶

- پ: اثر تدلیس آمر در معامله حق العمل کار با طرف معامله ۳۰۷
- بند سوم: حقوق و تعهدات طرف معامله در برابر آمر ۳۱۴
- مبحث دوم: عامل (عاملیت) تجاری ۳۱۷
- گفتار اول: جایگاه حقوقی و قواعد حاکم بر عاملیت تجاری ۳۱۷
- بند اول: جایگاه عاملیت در قراردادهای تجاری ۳۲۰
- الف: قراردادهای تجاری تولیدی ۳۲۵
- ب: قراردادی تجاری توزیعی ۳۲۵
- پ: قراردادهای تجاری خدماتی ۳۲۹
- بند دوم: قواعد و مقررات حاکم بر عاملیت ۳۳۱
- گفتار دوم: شرایط تشکیل بر داد عاملیت ۳۳۴
- بند اول: تراضی و توافق (میان اصل یا آمر و عامل) ۳۳۵
- بند دوم: اهلیت طرفین قرارداد عاملیت ۳۳۷
- بند سوم: وجود موضوع و جهت قرارداد ۳۴۱
- الف: آمر باید توانایی حقوقی برای انجام مورد عاملیت را داشته باشد ۳۴۱
- ب: ممنوعیت اعطای عاملیت در امور الزام به مباشرت شخص ۳۴۲
- پ: معلوم بودن موضوع عاملیت هر چند به نحو اجمال ۳۴۳
- گفتار سوم: حقوق و اختیارات عامل در اجرای قرارداد عاملیت ۳۴۶
- بند اول: بکارگیری و پذیرش عاملین فرعی ۳۴۷
- بند دوم: انجام معاملات تجاری به حساب شخصی خود ۳۴۹
- بند سوم: پذیرش عاملیت آمران متعدد ۳۵۰
- بند چهارم: تبعیت عامل از آمر و ارائه اطلاعات لازم در خصوص معاملات ۳۵۲
- گفتار چهارم: تکالیف قانونی و قراردادی عامل ۳۵۶
- بند اول: تکالیف قانونی ۳۵۸
- الف: امانتداری عامل ۳۵۹

آغاز سخن:

با توسعه تجارت و سرعت زیاد مبادلات تجاری، تخصصی شدن امور، پدید آمدن نیازهای متنوع و رو به رشد، شکل‌گیری اشخاص حقوقی و همچنین شکل‌گیری اقتصاد جهانی و بسیاری عوامل دیگر، افراد، کمتر به طور مستقیم و به مباشرت، همه اعمال حقوقی را انجام می‌دهند. به همین جهات بود که اهمیت و ضرورت توجه به نهاد نمایندگی (خصوصاً در انجام اعمال تجاری) بیش از پیش به صحنه ظهور در آمد.

با وجود آن که حوزه تجارت دایره گسترده‌ای از مباحث حقوقی را در خود جای داده (مانند استناد تجاری، تصفیه امور ورشکستگی، تشکیل شرکت‌های تجاری و غیره)، لیکن «نمایندگی» حقوق مربوط به آن، همواره از مسائل مهم حقوق تجارت به شمار آمده است. عدت چنین رویکردی نیز واضح است؛ اعمال تجاری با توجه به نحوه و کیفیت انجام آن، معمولاً نیازمند تجربه و تخصص تجاری است - و آثار حقوقی ناظر بر آن‌ها، همواره باید توسط نمایندگان اشخاص صورت بگیرد. بدیهی است در چنین وضعیتی، نظر به نمایندگی تجاری و آثار حقوقی مترتب بر آن پیش خواهد آمد.

در خصوص «نظریه نمایندگی تجاری»، باید بیان داشت این نظریه یکی از نظریات حقوقی است که همواره مورد توجه بسیاری از نظام‌های حقوقی قرار دارد. «نمایندگی تجاری»، نیز از جمله نهادهایی است که از این نظریه پیروی می‌کند و کاربرد زیادی در معاملات بازرگانی و حقوق شرکت‌های تجاری دارد.

در این خصوص، باید اشاره نمود که قانون تجارت ایران (مصوب ۱۳۱۱) هیچ‌گونه توصیف یا تعریفی از «نمایندگی» ارائه نداده است. در عین حال، قانون‌گذار ایرانی، مواد (۳۹۵) الی (۴۰۱) قانون تجارت را به «قائم مقام تجاری»

(شخصی که در تمام امور تجارتخانه، نماینده رئیس تجارتخانه «تاجر» می باشد) و سایر نمایندگان تجاری اختصاص داده است. این مواد عموماً مربوط به کسانی است که تحت امر یا به «وکالت»، از طرف «صاحب تجارتخانه» (تاجر شخص حقیقی) عمل می کنند.

به عبارت دیگر، این مقررات بیانگر نوعی نمایندگی تجاری غیرمستقل است که در آن، نمایندگان تحت «امر»، به نام و به حساب تجارتخانه مبادرت به عملیات تجاری می نمایند و از ذکر نمایندگان تجاری مستقل خودداری می ورزد.

در هر حال، روشن نمودن مفهوم و ماهیت نمایندگی تجاری (جدای از حقوق و تکالیف نمایندگان تجاری)، با رانگیزی از مراجعه به قانون مدنی، به عنوان یکی از منابع مهم قانون تجارت، می سازد. ولو اینکه در قانون مدنی تعریفی از نمایندگی و قواعد و احکام آن دیده نمی شود؛ لیکن می توان از قسمت اخیر ماده (۱۹۶) این قانون، «نظریه کلی نمایندگی» (نیابت عام) را استنباط کرد، زیرا کسی که معامله می کند، اگر هنگام انعقاد عقد سمت خویش را اعلام ننماید، بایا بعد از انجام معامله بار اثبات این ادعا را که قرارداد به نمایندگی منعقد گردیده، به دوش کشد.

علاوه بر ماده مذکور، ماده (۱۹۸) قانون مدنی نیز مقرراتی دارد: «ممکن است طرفین یا یکی از آنها به وکالت از غیر اقدام نماید و نیز ممکن است یک نفر به وکالت از طرف متعاملین، آن اقدام را به عمل آورد». (حکم کلی نیابت در انجام اعمال حقوقی). از مفهوم این ماده نیز می توان این نتیجه را به دست آورد که در انعقاد قرارداد، شخص می تواند به دو عنوان و دو اعتبار در انعقاد قرارداد شرکت کند و به مقتضای هر عنوان اراده ای مستقل داشته باشد.

البته علی رغم استنباط «نظریه کلی نمایندگی» از مواد فوق، از آنجا که قانون مدنی همچنان فاقد قواعد عمومی حاکم بر قرارداد نمایندگی است، به نظر می رسد که

بتوان این خلاء قانونی را از طریق عقد و کالت موضوع مواد ۶۵۶ تا ۶۸۳ این قانون) بر طرف کرد، زیرا «وکالت» وسیله‌ای جهت تفویض نمایندگی است. این نکته را ماده (۶۵۶) قانون مدنی بدین طریق بیان می‌دارد: «وکالت عقدی است که به موجب آن یکی از طرفین دیگری را برای انجام امری نایب خود می‌نماید.» (نمایندگی موضوع حقوق تجارت نیز خالی از این تفسیر نیست، چرا که نماینده تجاری در واقع، در مقام نائب و کفیل اصیل «تاجر»، مطابق قراردادی که میان خویش منعقد نموده‌اند، عمل می‌نماید. با این وجود، عرف حاکم بر مراودات تجاری، اقتضای آن دارد که این نمایندگی دارای آثار و لواحق دیگری باشد. یکی از مهم‌ترین این آثار و لواحق، حقوق و تکالیف یا مسئولیت‌های قانونی نمایندگان تجاری خواهد بود که برخلاف قواعد عمومی قانون مدنی «مربوط به عقد و کالت»، باید در قانون تجارت، «ابواب مختلف مربوط به نمایندگان تجاری» دنبال نمود.

به هر وصف، تعبیر فوق، از منظر حقوقدانان، بانگر عنصر «نیابت» است که اساس نمایندگی را تشکیل می‌دهد و به وسیله همین عنصر است که می‌توان خلاء ناشی از مقررات و اصول حاکم بر نمایندگی قراردادی را برطرف نمود، زیرا وکالت سبب ایجاد نمایندگی برای وکیل است. با این وجود، عمومیات قانون مدنی در خصوص وصف نمایندگی (در باب وکالت) با توصیف همین نهاد (مطابق قانون تجارت) متفاوت است. لذا ما در این کتاب، در مقام توصیف حقوق نمایندگی (از حیث حقوق و تکالیف نمایندگان تجاری) بر مبنای قانون تجارت خواهیم بود. با این وجود، در مقام تبیین و تشریح مطلب (خصوصاً مفهوم و ماهیت شناسی حقوقی) ناگزیر خواهیم بود به عمومیات حقوق مدنی (قانون مدنی - باب وکالت) مراجعه نماییم.